

דברי תורה

מאת נ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

שנאמרו שבת פרשת שלח תשע"ה לפ"ק

יוצא לאור ע"י מכון מעדני מלך וויען - גליון אלף ל"ז

דרשת פרקי אבות

הערים, ובשובם ילכו התרים בראש הצבא להורות לפניהם הדרכים וכו', וזהו עצה הגונה בכל כובשי ארצות וכו' ע"ש. אבל לראות טובת הארץ, הטובה הוא אם רעה, וכי לא סגי לנו עדותו של מקום שאמר, וארד להצילו מיד מצרים, ולהעלותו מן הארץ ההוא 'אל ארץ טובה ורחבה אל ארץ זבת חלב ודבש' (שמות ג-ח).

ולחלץ בפרשה ניתנה מצות תרומת חלה, דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם, בבואכם אל הארץ אשר אני מביא אתכם שמה, והיה באכלכם מלחם הארץ תרימו תרומה לה, ראשית עריסותכם חלה תרימו תרומה (טו-יח). וברש"י משונה ביאה זו מכל ביאות שבתורה, שבכולן נאמר כי תבא כי תבאו, לפיכך כולן למדות זו מזו, וכיון שפרט לך הכתוב באחת מהן שאינה אלא לאחר ירושה ושיבה, אף כולן כן, אבל זו נאמר בה בבואכם, משנכנסו בה ואכלו מלחמה נתחייבו בחלה (ספרי) ע"כ. ויש להבין טעם הדבר שנתחייבו במצוה זו תיכף ומיד. גם יש להבין אריכות הלשון, 'והיה באכלכם מלחם הארץ תרימו תרומה לה', שלפי פשוטו היא מיותר לגמרי.

*

ונראה בהקדם לבאר הכתוב בירידת המן לישראל במדבר, ויאמר ה' אל משה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים, ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו, למען אנסנו הילך בתורתם אם לא (שמות טז-ד). ולכאורה יש להבין מה היה הנסיון שהיה כרוך בהמן. ורש"י פירש למען אנסנו, אם ישמרו מצות התלויות בו, שלא יותירו ממנו, ולא יצאו בשבת ללקוט ע"כ.

במשנה (אבות ג-א) רבי שמעון אומר שלשה שאכלו על שלחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה, כאלו אכלו מזבחי מתים, שנאמר (ישעיה כח-ח) כי כל שלחנות מלאו קיא צואה בלי מקום. אבל שלשה שאכלו על שלחן אחד ואמרו עליו דברי תורה, כאלו אכלו משלחנו של מקום ברוך הוא, שנאמר (יחזקאל מא-כב) וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה' ע"כ.

הרי לנו מעלת סעודה פשוטה של ימות החול, שעל ידי דיבור דברי תורה, יוכל להעלות את שלחנו להיות מזבח ה' שמקריבין עליו קרבנות, ופתו שאוכל הוא משלחנו של מקום, כמו הכהנים שאוכלים קדשים, שהם זוכין משלחן גבוה. ואמרו (ברכות נה) כל זמן שבית המקדש קיים, מזבח מכפר על ישראל, ועכשיו שלחנו של אדם מכפר עליו ע"כ. והיינו כי המביא קרבן, זריקת דמו על המזבח מכפרת עליו, אבל גמר הכפרה היא באכילת הכהנים את בשרו, כהנים אוכלים ובעלים מתכפרים (פסחים נט:), ועכשיו שלחנו של אדם מכפר עליו, כי שלחנו נעשה מזבח ה', ואכילתו משלחן גבוה מכפרת.

*

ונראה לבאר הענין, ונשלב הדברים לפרשתנו, שאמר משה להמרגלים, עלו זה בנגב ועליתם את ההר, וראיתם את הארץ מה הוא וגו', והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ (יג-יז). ויש להבין כי בשלמא עצם שילוח המרגלים, ביאר הרמב"ן (יג-ב) שכן הוא דרך כל הבאים להלחם בארץ נכריה, ששולחים לפנייהם אנשים לדעת הדרכים ומבוא

ישורן ויבעט. וזהו שאמרו גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך, בפנימיות הלב אנו רוצים לעבוד את ה', אך מי מעכב, 'שאר שבעיסה', השאור הטמונה בהמאכלים שלנו, בעיסת הלחם שאנו אוכלים, הם מגשמים אותנו, שאין אנו עובדים את ה' כראוי.

אמנם במדבר שזכינו לקבל שם את התורה, ורצה ה' שיספוג קדושת התורה בהכלל ישראל, ולא תשתכח מישראל התורה אשר צוה לנו משה. ומה גם שאחר שבירת הלוחות נתהווה שכחת התורה (עירובין נד.). על כן השאיר את ישראל במדבר ארבעים שנה, והוריד להם לחם מן השמים, לחם אבירים, לחם שמלאכי השרת אוכלין, שאין בו שום סוג גשמי, לחם מזוכך מכל פסולת, כולו רוחני, וזה היה מאכלם דבר יום ביומו, וכל יום שהוסיפו באכילתו, לא רק שלא נתגשמו יותר במאכלי גשמיים, אלא נתעלו להיות הויית גופם ודמם ובשרם ממאכל רוחני. ולכן כאשר למדו תורת משה נספג תורתם בגופם, רוחני ברוחני, והיתה תורתם משתמרת בקרבם ולא שכחו דבר ממשנתם. ועל כן אמרו (תנחומא בשלח כ) לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן.

והנה האדם יש לו התנצלות על מיעוט דביקותו בתורה ומצותיה, שהגוף העכור, על ידי האכילה הגשמיית מתגשם יום יום יותר ויותר, והשאור שבעיסה מעכבתו מקירוב דביקותו לקונו. על כן אמר ה' למשה, הנני ממטיר לכם לחם מן השמים, במדבר לא תזונו נפשיכם ממאכלי גשמיים, אלא מלחם שמלאכי השרת אוכלים, ולא יתגשם הגוף על ידי אכילתכם, ובזה 'אנסנו הילך בתורתנו אם לא', כי לא יהיה לכם התנצלות מסיבת האכילה הגשמיית, ובזה אוכל לנסות אתכם, לדעת את אשר בלבבך הילך בתורתנו אם לא.

*

ומעתה יש לומר דזאת היתה הסיבה של המרגלים שהוציאו דבה על הארץ, שכוונתם היתה לשם שמים, למנוע את ישראל מליכנס לארץ ישראל, כי השכילו להבין שאחר כניסתם לארץ ישראל, יופסק המן, ויחזרו לאכילת לחם מן הארץ, ותהא הנסיון גדול מאד שיתגשמו על ידי זה, ואיך תתקיים התורה בישראל. אבל האמת היא, כי ה' קידש את ארצה של ישראל בעשר קדושות, ארץ ישראל מקודשת מכל הארצות (כלים א-ה), וכיון שהארץ

ויש לומר עוד, דאיתא בגמרא (ברכות יז.) רבי אלכסנדר בתר צלותיה אמר הכי, רבון העולמים גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך, ומי מעכב [שאיננו עושים רצונך], שאור שבעיסה ושיעבוד גליות ע"כ. ופירש רש"י שאור שבעיסה, יצר הרע שבלבנו המחמיצנו ע"כ. ואכתי צריך ביאור הכינוי שקורא לו 'שאר שבעיסה'. ונראה דאיתא בגמרא (שם לב.) היינו דאמרי אינשי מלי כריסיה זני בישי [מילוי הכרס הוא ממיני החטאים הרעים]. רבנן אמרי מהכא (דברים לא-ב) ואכל ושבע ודשן ופנה אל אלהים אחרים. ואיבעית אימא מהכא (שם לב-טו) וישמן ישורן ויבעט ע"כ. הרי לנו כי ריבוי האכילה מביאה את האדם להזניח מתורת ה' ומצותיה.

והביאור בזה הוא, כי האדם במהותו הוא חומר גס עפר מן האדמה, וכשמו כן הוא, שנקרא בתואר 'אדם', כמו שנאמר (בראשית ב-ז) וייצר ה' אלקים את האדם עפר מן 'האדמה'. ונברא מן היסוד המגושם ביותר מכל הארבע יסודות. ואחר שנוצר, חיותו ומזונו היא מתבואת הארץ ופירותיה, שגם הם מגושמים בתכלית הגשמי משורש האדמה, ומוסיף יום יום על גופו עוד מעפר גשמי, וממנו נעשה דמו ובשרו, וממילא מתגשם גופו יותר ויותר בכל יום. ולכן האדם בנערותו עדיין משתוקק למצות ה', וכל מה שמתבגר יותר, יצרו ותאותיו מתגברת, כי הגוף מתגשם יותר מיום ליום.

ולא עוד אלא שהאדמה חטאה חטא הראשונה בעולם, והיא מלוכלכת ונפגמה מהעון, והיינו שכאשר צוה עליה ה', תדשא הארץ דשא וגו', עץ פרי עושה פרי למינו (בראשית א-יא). וברש"י שיהיה טעם העץ כטעם הפרי, והיא לא עשתה כן, אלא ותוצא הארץ וגו' עץ עושה פרי, ולא העץ פרי, לפיכך כשנתקלל אדם על עונו נפקדה גם היא על עונה ונתקללה (ב"ר ה-ט) ע"כ. ואם כן יסוד האדם נוצר מהאדמה שמלוכלכת בחטא, ושוב נתקללה ארורה האדמה בעבורך (שם ג-יז).

ולעומת זה התורה ומצותיה המה רוחניים, מעשה אלקים המה, ולכן קשה על הגוף להתדבק בתורת ה', שתהא התורה ספוגה בתוך לבו ובשרו, כי אין רוחני מתעצם בגשמי, ואין ארור מתדבק בברוך. ולכן אמר הכתוב ואכל ושבע ודשן ופנה אל אלהים אחרים, שריבוי אכילה הגשמי, מגשם את האדם יותר ויותר עד שישמן

אבל באמת לא תקשה מידי, כי הן אמת שהיום אנו משתוקקים שנוכה להשראת השכינה בארץ ולאכול מקדושת פריה, אבל במדבר הרי היו אוכלים לחם מן השמים, לחם אבירים, שמלאכי השרת אוכלים, שלא היה בהם שום פסולת, וממילא לא יתכן שיתאוה ליכנס לאכול מפריה, בעוד שאוכל במדבר מקדושת המן. ועבור זה אין מן הצורך שיכנס לארץ, אלא יוכל להמשיך לחיות גם להלאה במדבר.

*

ועל כל פנים אחר כניסתם לארץ ישראל אף שנפסקה המן, לחם מן השמים, עדיין היו אוכלים מאכלים הקדושים מקדושת הארץ. - ולא עוד אלא שצוה ה' עליהם בכניסתם לארץ ישראל שיפרשו תרומות ומעשרות ושאר מתנות לשבט לוי, אשר הם יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל, כדי שתהא רוב אכילתם של שבט לוי ממאכלים שנתקדשו עוד יותר בקדושת התורה ומצותיה, שמאכליהם שהם אוכלים הם חלה תרומות ומעשרות. והכהנים אוכלים גם הבשר שלהם מקדשים, חלק מקרבן ה'. ומזה נתהוו דמם ובשרם, על כן לא נתגשמו הם במאכליהם, ואדרבה ניתוסף בהם קדושה באכילתם, ולכן היתה תורתם משתמרת בתוכם, כי גופם היו קדוש, שדמם ובשרם נתהוו ממאכל קודש.

ולא עוד, אלא שבזה נתקדש גם כן מאכליהם של כל ישראל, כי כל המתנות כהונה יש להם שיעור, המעשר יש לו שיעור מן התורה אחד מעשרה, ובתרומה השיעור היא מדרבנן למדה בינונית אחד מחמשים (תרומות ד-א), ושיעור החלה אחד מעשרים וארבעה (חלה ב-ז). ואמר על זה מרן מוהר"י מבעלזא זי"ע, כי בהיות שאי אפשר ליקח אחד מעשרה מעשר, רק כשמונה מתחלה א' ב' עד עשרה, והעשירי קודש לה', אם כן כל העשרה יחד גורמים קדושת המעשר, על כן נשאר רשימו קדושה של המעשר גם על התשעה הנותרים, וכן הוא גם בשאר מתנות כהונה ע"כ. ואם כן בכניסתם לארץ ישראל שנתחייבו בתרומות ומעשרות, הרי כל התבואה שבה, גם החלק שנשאר לישראל נתקדש בקדושתה, והיו אוכלים מאכל של קדושה.

אמנם בהיות כי מעלה זו לא תהא להם תיכף בכניסת הארץ, כי לא נתחייבו בתרומות ומעשרות עד אחר י"ד שנה, אחר שכבשו וחלקו, ואם כן יחסר להם קדושה זו

עצמה קדושה היא, עד שרבי אמי הוה מנשק כיפי דעכו (כתובות ק"ב), אם כן תבואת הארץ ופירותיה היוצאת ממנה יש בהם קדושה עצומה. וגם הבעלי חיים הניזונים מן האדמה ההיא, שקרויין עבור זה גידולי קרקע (בבא קמא נד:), יש בהם קדושה. ולכן באכילתם יתוסף בבשרם ודמם מקדושת המאכלים, ויוכל התורה להתדבק עמהם, ולהיות תורתם משתמרת.

ובהיות שמשה רבינו ירד לסוף דעתם, שיתכן שיהיה להם חלישות הדעת על כניסתם, כי התורה לא תהא נספג לתוך גופם בהיותם שם, אחר שתופסק אכילת המן. על כן חיזק אותם באומרו, עלו זה בנגב, הרוצה להחכים ידרים (בבא בתרא כה:), תהא לכם גם שם עליה בחכמת התורה, ועליתם 'את ההר', בגימטריא תור"ה (בעל הטורים), ואל תחושו שתתגשמו במאכלים הארציים, אלא 'וראיתם את הארץ מה הוא', תתבוננו על מהות הארץ ותראו ותרגישו בה גודל קדושתה, וממילא גם פריה קודש, יולקחתם מפרי הארץ'.

*

והנה בגמרא (סוטה יד.) אמרו, דרש רבי שמלאי מפני מה נתאוה משה רבינו ליכנס לארץ ישראל, וכי לאכול מפריה היה צריך או לשבוע מטובה הוא צריך. אלא כך אמר משה, הרבה מצות נצטוו ישראל ואין מתקיימין אלא בארץ ישראל, אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי ע"כ. ולכאורה יש להבין דהא ידועים דברי הב"ח (א"ח סימן רח) על מה שכתב בטור, ויש אומרים בברכה מעין שלש, ונאכל מפריה ונשבע מטובה, ואין לאמרו שאין לחמוד הארץ בשביל פריה וטובה, אלא לקיים המצות התלויות בה ע"כ. וכנראה שכוונתו לגמרא הנ"ל. וכתב עלה הב"ח, ותימא הלא קדושת הארץ, הנשפעת בה מקדושת הארץ העליונה, היא נשפעת גם בפירותיה שיונקים מקדושת השכינה השוכנת בקרב הארץ, כי על כן הזהיר ואמר (במדבר לה-לד) ולא תטמא את הארץ אשר אתם יושבים בה אשר אני שוכן בתוכה וכו'. ועתה אוכלים פירות היונקים מטומאת הארץ שנסתלקה השכינה וכו', על כן ניחא שאנו מכניסין בברכה זו ונאכל מפריה ונשבע מטובה, כי אחר שיחזיר שכינתו לציון, באכילת פירותיה אנו ניזונים מקדושת השכינה ומטהרתה ע"כ. ומעתה תקשה, הרי שפיר יתכן שיתאוה משה ליכנס לארץ כדי לאכול מקדושת פריה ולשבוע מטובה.

עתה לאוין ועשין שהם מן התורה. אך כל זה הוא בתבואת ארץ ישראל, אבל בחוץ לארץ אין בה אלא קיום שני לאוין מן התורה, חרישה בכלאים, וחסימה בדישה, אך עם כל זה יש בהם כמה מצות שחיובם מדרבנן, וכמבואר ברמב"ם (ה' מתנות עניים א-יד) שכל מתנות עניים נהגות בחוץ לארץ מדברי סופרים ע"ש. וגם תרומת חלת חוץ לארץ יש חיוב מדרבנן. אם כן בכל מאכל שישראל אוכל נתקיים בה מתחלה מצות רבות, ובזה חל קדושה על המאכל, שלא יתגשם האדם כל כך באכילתה.

וכאשר נבוא אל החשבון, יש מעשרה מצות הללו בחוץ לארץ ששה, כלאים, חסימה, לקט, שכחה, פאה, חלה, וחסר מהם עוד ארבעה להשלים העשרה. אך מדרבנן יש עוד מצוה של איסור פת עכו"ם, הרי שבעה. ושוב יש מצוה לדבר על שלחנו בדברי תורה, שיש בהם שלש אמות, תורה נביאים וכתובים, והם משלימין העשרה מצות, וגם בחוץ לארץ נותנין שתי הידים על הפת, לרמוז על עשרה מצות הללו.

גם יש לומר שהארבעה מצות החסרים, משלימין בארבעה מצות שחיובן מדברי סופרים, פת עכו"ם, חיוב אמירת ברכה על הלחם, שאסור ליהנות בלא ברכה (ברכות לה.). אמירת דברי תורה על השלחן שנעשה אכילתו כאוכל מזבחי ה'. ועוד שיש לנו כנגד מצות מעשר מצוה דוגמתה, והיא מעשר כספים, אשר לחמו וסעודתו שאוכל הם נקנים מכספו שהפריש ממנו מעשר, אשר בזה חל קדושה גם על התשעה חלקים הנשארים בידו כנ"ל, ושפיר יש גם היום עשר מצות באכילת פתו.

*

וכדאי לעורר במה שנזנח במדינה זו אפיית החלות לשבת קודש, דמבואר ברמ"א (או"ח סימן רמב) דנוהגין ללוש כדי שיעור חלה בבית, לעשות מהם לחמים לבצוע עליהם בשבת ויום טוב, והוא מכבוד שבת ויום טוב, ואין לשנות ע"כ. ומבואר במגן אברהם (שם) שמלבד שהלישה והאפיה היא מכבוד שבת ויום טוב, עוד יש בזה טעם כדי לקיים האשה מצות חלה, לפי שאבדה חלתה של עולם. וביאר במחצית השקל, דאדם הראשון היה חלתו של עולם, ורצה לומר כמו שהעיסה מתוקנת על ידי הפרשת חלה, כן העולם לא ניתקן כי אם אחר בריאת אדם הראשון, כי כל תכלית העולם אינו אלא בשביל מין האדם. ולאשר אדם

בתחלת ביאתם. על כן שינה ה' במצות הפרשת חלה שנתחייבו בה תיכף 'בבואכם אל הארץ', כיון שעיקר האכילה היא הלחם אשר לבב אנוש יסעד, ועל הלחם יחיה האדם, לכן נתקדש לחמם ביותר תיכף בביאת האדם אל הארץ, אשר חוץ מקדושת פירות ארץ ישראל תהא גם קדושת מצות התורה של חלה עליה. ואמר הכתוב לחזק את ישראל בכניסת הארץ, שלא יחושו על נפשם במה שנפסק מהם הלחם מן השמים, שכעת יתגשמו באכילת לחם מן הארץ, כי ידעו שלחם ארץ ישראל יש בתוכה קדושת הארץ, ומה גם שניתוסף עליה מצות הפרשת חלה, על כן 'והיה באכלכם מלחם הארץ תרימו תרומה לה', אתם בעצמיכם תתרוממו בהאכילה לה'. ולהוסיף על קדושת הלחם, ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה.

וזהו הענין שאמר הכתוב (ויקרא כה-לח) לתת להם את ארץ כנען להיות לכם לאלקים, ודרשו מזה חז"ל (כתובות ק:) שכל הדר בארץ ישראל דומה כמי שיש לו אלוה, וכל הדר בחוץ לארץ דומה כמי שאין לו אלוה. והיינו כי חוץ ממה שהדר שם שוכן תחת כנפי השכינה, תמיד עיני ה' אלקיך בה, יש בה עוד מעלה לעבודת קונו, כי אכילת פירותיה הקדושים לא מגשמים את האדם, שבשרו ודמו נתהוו ממאכל קדושה, וקל לו יותר לעבוד את אלקיו, ודומה כמי שיש לו אלוה. ולא כן בחוץ לארץ שאין באדמה קדושת הארץ, ולא עוד אלא גזרו עליה טומאה (שבת יד:), הרי המאכלים מגושמים ומטומאים, ומתגשם האדם ממנה יום יום יותר ויותר, עד שיתכן ואכל ושבוע ודשן ופנה אל אלהים אחרים, ודומה כמי שאין לו אלוה.

*

אמנם גם ליושבי חוץ לארץ חס ה' שלא יתגשמו ממאכליהם, ויוכלו להתדבק בתורה ומצותיה. והוא דאיתא בשולחן ערוך (או"ח סימן קסז-ד) יתן שתי ידיו על הפת בשעת ברכה, שיש בהן עשר אצבעות, כנגד עשר מצות התלויות בפת, ולכך יש עשר תיבות בברכת המוציא וכו' ע"ש. (ומקורו בירושלמי חלה א-ה). והיינו כי עשר מצות אדם עושה עד שלא יאכל פרוסת פת. בשעת החרישה לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו, בשעת הזריעה שדך לא תזרע כלאים, בשעת דישה לא תחסום שור בדישו, לקט שכחה ופאה, תרומה ומעשר ראשון ושני וחלה.

ואם כן בכל פת שאדם אוכל, נתקדש הלחם ההוא במצות רבות עד שמגיעים לאכילתה. והם קיום

הראשון נברא בערב שבת, וחטא על ידי חוה בערב שבת, לכן התיקון גם כן ראוי להיות בערב שבת ע"כ.

עצמם לאפות עיסתן על שבת בביתם, כדי שיעלה בידם לקיים מצות הפרשת חלה, שזהו אחת מהשלש המצות המוטלות על האשה לתקן החטא של חוה. או ילכו לבית אופה או לשכנותיה, להפריש חלה מעיסתם.

וכנראה מהגמרא (שבת לא:): יש במצוה זו סגולה לאריכות ימים, כי שלש מצות מוטלות על האשה, והם נדה חלה והדלקת הנר, ועל שלש עבירות אלו נשים מתות בשעת לידתן ע"ש. והרי מדה טובה מרובה פי כמה יותר, שיש בהידור מצוה זו ברכת אריכות ימים.

והנה אנו רואים שעל הפרשת תרומות ומעשרות לא חייבו חכמים בחוץ לארץ, אבל מפרישין חלה בחוץ לארץ מדברי סופרים, כדי שלא תשתכח תורת חלה מישראל (רמב"ם ה' בכורים ה-ז). והמהר"י קורקוס שם כתב בטעמו, דחלה מלתא דשכיחא, משום הכי גזרו רבנן בחוץ לארץ, ונהגו הכל בה משום חלת ארץ ישראל שלא תשתכח, אבל תרומה לא שכיחא כי היכי דנילפו מינה לתרומת ארץ ישראל ע"ש. ולפי מה שנתבאר יש לומר, דכיון דמצות חלה באה לתקן חטא חוה שאבדה חלתו של עולם, על כן חייבוה חכמים גם בחוץ לארץ מדברי סופרים. [ועיין בספורנו בפרשתנו (טו-ב) שכתב, דאחר חטא המרגלים הצריך גם החלה, למען יהיו ראויים שתחול ברכה בבתיהם, כאמרו (יחזקאל מד-ל) וראשית עריסותיכם תתנו לכהן להניח ברכה אל ביתך ע"כ].

והרי אנו רואים עד כמה נזהרים הנשים במצות נדה, וכמו כן במצות הדלקת נרות שבת, שעומדים עליה בתפלה ותחנונים על דורותיהם בשעת קיום מצוה זו. וכנגד זה מצות חלה זנוחה. אשר בימי קדם אצל אמותינו היו מדקדקים לאפות החלות על שבת בהבית ולהפריש ממנה חלה. ואצל אבא מארי זצ"ל ראיתי שגם המצות מצוה של פסח, היה מביא אותם מבית האופה קודם הפרשת החלה, כדי שיפרוש ממנו אמנו זצ"ל הפרשת חלה בהבית. – ועל כל פנים גם אלו שמחמת סיבות שונות אין אופין החלות לשבת בהבית תמידין כסדרן, מכל מקום מומן לזמן יריגילו

סעודה שלישית

וזרעו יורישנה (יד-כד). ועיין ברש"י בביאור אומרו 'רוח אחרת' עמו. גם מה שסיים 'וזרעו יורישנה', וברש"י כתרגומו יתרכינה, יורישו את הענקים ואת העם אשר בה, ואין פירושו לשון ירושה אלא לשון גירושין ע"ש.

שלח לך אנשים ויתורו את ארץ כנען וגו', איש אחד איש אחד למטה אבותיו תשלחו, כל נשיא בהם (יג-ב). וצריך ביאור כפל הלשון 'איש אחד איש אחד'. ובירושלמי (סוטה ז-ה) על דעתיה דרבי עקיבא דאמר לשונות רבויים הן, עשרים וארבעה היו, ועל דעתיה דרבי ישמעאל דאמר לשונות כפולים הן, שנים עשר היו ע"כ.

ונראה דמה שתלה הדבר בזרעו, כיון דיוצאי צבא בישראל היה מעשרים שנה עד ששים שנה, וכלב בעצמו היה אז למעלה מששים שנה, ולא יצא בצבא שהוא יוריש את העם היושבים עליה, על כן אמר וזרעו יורישנה. אך הא גופא קשיא, למה לא אמר לשון ירושה, ולייחס אותה לכלב עצמו שהוא יירש את הארץ. ובבעל הטורים כתוב, יורישנה ב' במסורה, וזרעו יורישנה, הנה אדני-יורישנה (זכריה ט-ד), שלא היה יכול להורישם אלמלא שה' הורישם מפניו ע"כ. ואכתי צריך ביאור לאיזה סיבה רימו זאת הכתוב כאן.

ולחלץ בפרשה, ויבואו עד נחל אשכול, ויכרתו משם זמורה ואשכול ענבים אחד וישאודו במוט בשנים, ומן הרמונים ומן התאנים. למקום ההוא קרא נחל אשכול, על אודות האשכול אשר כרתו משם בני ישראל (יג-בג). ויש להבין הלא כרתו משם גם רמונים ותאנים, ולמה קראוהו רק נחל אשכול. גם מה שסיים אשר כרתו משם 'בני ישראל', נראה לכאורה מיותר, דבודאי מבני ישראל מיירי, וכמו שאמר תחלה, ויכרתו משם זמורה. ובבעל הטורים העיר דהפסוק מתחיל בלמ"ד ומסיים בלמ"ד ע"ש. וטעמא בעי.

ונראה בהקדם מה שכתוב במאור ושמש (ריש פרשתנו), דמבואר בכתבי האר"י ז"ל במה שאמר יוסף

ישוב אמר הכתוב, ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו וימלא אחרי, והביאותיו אל הארץ אשר בא שמה

*

והנה איתא בגמרא (חולין צב.) אמר רבי שמעון בן לקיש אומה זו [ישראל] כגפן נמשלה [גפן ממצרים תסיע], זמורות שבה אלו בעלי בתים, אשכולות שבה אלו תלמידי חכמים, עלין שבה אלו עמי הארץ, קנוקות שבה אלו ריקנים שבישראל. והיינו דשלחו מתם, ליבעי רחמים איתכליא על עליא, דאילמלא עליא לא מתקיימין איתכליא ע"כ. ואם כן השבטים הם האשכולות של הכלל ישראל, ומשה רבינו המשיך את האשכולות הללו להנשיאים שהלכו לרגל את הארץ. וכאשר כרתו את פריה, אשכול ענבים ורמונים ותאנים, כרתו גם את עצמם מהאשכולות שהיו מחוברים עמהם עד אז בעיבור נשמותיהם. וזהו שקרא למקום ההוא נחל אשכול, על אודות האשכול אשר כרתו משם בני ישראל, שכרתו אז המרגלים את עצמם כל אחד מהאשכול שלו שהיה מחובר אליו.

אמנם שנים היו שלא נכשלו אז, והם לא נכרתו מהאשכול שלהם, והם כלב בן יפונה למטה יהודה, ויהושע בן נון למטה אפרים. וכלב נשאר מחובר עם נשמת ראש שבטו יהודה, שעודד אותו להחזיק מעמד במסירת נפש, וכמו שנאמר ויאמרו כל העדה לרגום אותם באבנים (יד-ז). וזהו שאמר עליו ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו, היינו רוח של יהודה, וימלא אחרי.

*

אך הא גופא יש להבין, דבשלמא יהושע שעמד בצדקו, הרי תפלתו של משה איש האלקים נתלוה אליו על כל הדרך, שקרא להושע בן נון יהושע (יג-טו), שהתפלל עליו י-ה יושיעך מעצת מרגלים (סוטה לד.). אבל כלב בן יפונה, איזה זכות עמדה לו יותר משאר השבטים שלא נכשל בעצת המרגלים.

ונראה דאיתא במשנה (אבות ב-ד) בטל רצונך מפני רצונו, כדי שיבטל רצון אחרים מפני רצונך. והיינו כי דרכן של בני אדם בטבעם שיש להם רצונות שונות, הן בגשמיות והן ברוחניות. אבל צדיק גמור אין לו אלא רצון אחד, לעשות רצון אביו שבשמים, ודעתו בטל ומבוטל נגד דעת המקום, ואינו רוצה אלא מה שה' רוצה. וגם בשעה שהיה רוצה הרחבה יותר בגשמיות בבני חיי ומזוני, וברוחניות היה רוצה להרביץ תורה יותר ולקדש שם שמים, ומן השמים מעכבים אותו, ויש לו מניעות שונות,

לאחיו (בראשית מב-ט) מרגלים אתם (בראשית מב, ט), כוונתו היה על אותם מרגלים שירגלו ארץ ישראל, דהיינו שהיה למרגלים עיבור נשמות השבטים. והוא מאמר סתום. והענין הוא כך, כי יש צדיקים בעולם שיש יכולת בידם להאיר לארץ ולדרים והמה גדולים וגבוהים מאד, אך יצרם גדול מהם שלא יוכלו לעמוד כנגדו, והצדיק שהוא ראש הדור הוא המתקן נשמתם, ויוכל לתקנם על ידי שימושך לאותה נשמה גדולה איזה נשמה קדושה מאיזה צדיק ולחברם יחד, כי טובים השנים מאחד שיוכלו לגבור על יצרם הרע, וזהו עיבור נשמה, ואף על פי כן הבחירה היא ביד איש להיטיב או להרע חלילה. ואם אף על פי כן הוא מושך עצמו חס ושלום אל הסיטרא אחרא, אזי הנשמה שהיתה נתחברת לו בעיבור תלך ממנו, והוא ישאר יחידי כפי מעשיו אשר יעשה.

וה' יתברך היה יודע שהמרגלים עתידים לטעות עצמם להמשיך עצמם אל הסיטרא אחרא, לזה צוה ה' יתברך למשה רבינו שימושך לכל אחד מהמרגלים נשמה יתירה וקדושה מאד על ידי עיבור, ומשה כן עשה, ומשך לכל אחד מהמרגלים נשמת שבטו, דהיינו לשמוע בן זכור הדביק אליו נשמת ראובן, וכן כולם. ונבוא בזה אל ביאור הפסוק, שלח לך, שאמר הקב"ה למשה שאתה תשלח עמהם נשמות אחרים, שהשילוח מאותם נשמות המה ממך ולא מבני ישראל, דהיינו למשוך להם עיבור נשמות צדיקים כדי לסייעם, ואולי יעכבו אותם מלטעות כי הבחירה ביד איש בפרט שהיה לכל אחד עזר. ועתה יוצדק תיבת 'אנשים', צדיקים, שזאת נאמר על נשמת שבטים הקדושים ע"ש. (ומקור הדברים באו בארוכה בילקוט ראובני בפרשתנו מכוונת האר"י ע"ש).

ולכן מתחלה כאשר שלח אותם משה, המשיך לכל נשיא מהם גם את נשמת שבטו, 'איש אחד איש אחד למטה אבותיו תשלחו כל נשיא בהם', שלכל איש אחד מהמרגלים המשיך עוד איש אחד, זה נשמת ראש שבטו. אך כאשר בחרו ללכת בעצה רעה ובאו לנחל אשכול, לקחו מפריה להוציא דבה, כשם שפריה משונה כך עמה משונה (רש"י יג-כב). ואז נתפרדה החבילה, שנשמות השבטים עזבו אותם. וזהו שאמר הכתוב שם, וישאווהו במוט בשנים. ועיין ברש"י דממשמע שנאמר וישאווהו במוט איני יודע שהוא בשנים ע"ש. אך הכוונה שאז נתפרדו לשנים, הם מנשמות השבטים, ולא היו עוד עמהם יחד.

הוא מבטל דעתו לדעת המקום, ואין לו רצון שונה מרצון ה'.

הוצרכו לכבוש בפועל במלחמה, אלא רצון ישראל לכבושו הוריש מעצמו את יושביה, והניחודה אותה עבור ישראל.

וזה היה חטא המרגלים, שבודאי כוונתם היתה גם כן לשמים, וכמו שכתבו המפרשים שהכירו הטובה הגדולה שישארו במדבר בלי טירדת מזונות, ולעסוק בתורה ועבודה באכילת לחם מן השמים. ולא ביטלו דעתם לדעת המקום, שה' רוצה עבודה אחרת מהם כעת. ובתחלתה בשעת שילוחם, שבאותה שעה כשרים היו, נאמר עליהם 'איש אחד איש אחד למטה', שחוץ ממה שהיה איש אחד לכל שבט, הרי אותו איש היה לו רק דיעה אחד, לעשות רצון אביו שבשמים, שביטלו דעתם לדעת המקום. לא כן כאשר באו אל נחל אשכול ונכשלו, אמר וישאווהו במוט 'בשנים', שהיה להם אז כבר שני דיעות שונות, דעת המקום ליכנס לארץ, ולהם נתהווה דעת שנית, ולא ביטלו עוד דעתם לדעת המקום. ורק יהושע וכלב ביטלו דעתם לדעת המקום ולא נתפתו בעצת המרגלים.

וזהו שאמר ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו, שלא היה כשאר המרגלים, אלא ביטל את רצונו לרצון המקום, לכן והביאותיו אל הארץ אשר בא שמה, ולא יצטרכו זרעו לצאת במלחמה לכובשה, אלא זרעו יורישנה, יורישו ויגרשו את הענקים ואת העם אשר בה, כי המקיים בטל רצונך מפני רצונו, ה' מבטל רצון אחרים מפני רצונו. וזאת תורת המסורה, וזרעו יורישנה, הנה אדני יורישנה, שלא יצטרכו בעצמם להורישם, אלא ה' יורישם, שבטלו את רצונם מפני רצון בני ישראל.

*

והנה איתא במכילתא (שמות ק"ז) על הכתוב, והיה כי יביאך ה' אל ארץ הכנעני (שמות יג-יא). זכה כנען שנקרא הארץ על שמו, וכי מה עשה כנען, אלא כיון ששמע כנען שישראל נכנסין לארץ עמד ופנה מפניהם. אמר לו הקב"ה אתה פנית מפני בני, אני אקרא הארץ על שמך, ואתן לך ארץ יפה כארצך, ואי זו זו אפריקא ע"כ. וביאר במלבי"ם שם, כי ארץ הכנעני כולל כל שבעה אומות, שכולם היו בני כנען. ונקראו על שמו, כי היו ביניהם מי שהיה לו זכות, גרגשי פנה והלך לו לאפריקא, וכדאיתא במדרש רבה ובירושלמי (שביעית ו-א) ע"כ. וכן הוא במדרש (ויק"ר יז-ו) שלש פרודיגמאות שלח יהושע אצלם, הרוצה לפנות יפנה, להשלים ישלים, לעשות מלחמה יעשה. גרגשי עמד ופנה מאליו, לפיכך נתנה ארץ יפה כארצו, הדא הוא דכתיב (ישעיה לו-יז) עד באי ולקחתי אתכם אל ארץ כארצכם, זו אפריקי ע"כ.

ונראה דזכותו של יהודה ראש שבטו, שעמד כבר בנסיון כזה, עמדה לו לכלב שלא נכשל. ובהקדם לבאר מאמרם (מגילה כו.) דאית דסבירא להו דנתחלקה ירושלים לשבטים, דתניא מה היה בחלקו של יהודה, הר הבית הלשכות והעזרות. ומה היה בחלקו של בנימין, אולם והיכל ובית קדשי הקדשים, ורצועה היתה יוצאת מחלקו של יהודה ונכנסת בחלקו של בנימין ובה מזבח בנוי, והיה בנימין הצדיק [שצופה ברוח הקודש שכן עתיד להיות], מצטער עליה בכל יום לבולעה, שנאמר (דברים לג-ב) חופף עליו כל היום [אדם המצטער חופף ומתחכך בבגדיו, לשון שפשוף], לפיכך זכה בנימין ונעשה אושפיוזן לשכינה [שהיה ארון בחלקו] ע"כ.

ונראה לומר דכל זה היה בזכותו של יהושע וכלב, שהיו מבאי הארץ, כי הם ביטלו דעתם ורצונם לרצונו של מקום, שלא היה להם רצון אחר ממה שה' רוצה, ועל זה אמרו חז"ל ששכרו הוא בטל רצונך מפני רצונו 'כדי שיבטל רצון אחרים מפני רצונך', על כן בזכותם נתן ה' בלבו של גרגשי שיבטל רצונו להשאר בארץ, עבור ישראל שרוצים לכבוש את הארץ. ולכן חלק מארץ ישראל לא

והנה מה שזכה בנימין שתהא המקדש נבנה בחלקו, מצינו על זה שלשה טעמים בדברי חז"ל. דאיתא בגמרא (סוטה לו.) כשעמדו ישראל על הים, היו שבטים מנצחים זה עם זה, זה אומר אני יורד תחלה לים וזה אומר אני יורד תחלה לים. קפץ שבטו של בנימין וירד לים תחילה שנאמר (תהלים סח-כח) שם בנימין צעיר רודם, אל תקרי רודם אלא רד ים. והיו שרי יהודה רוגמים אותם שנאמר שרי יהודה רגמתם לפיכך זכה בנימין הצדיק ונעשה אושפיוזן לגבורה שנאמר ובין כתפיו שכן ע"כ.

עוד טעם איתא במדרש (ב"ר צט-א) למה תרצדון הרים גבנונים, ההר חמד אלקים לשבתו (תהלים סח-ז), רבי עקיבא פתר קרא בשבטים, בשעה שאמר שלמה לבנות בית

המקדש, היו השבטים רצים ומדיינים אלו עם אלו, זה אומר בתחומי יבנה וזה אומר בתחומי יבנה. אמר להם הקב"ה, שבטים למה תרצדון, כולכם שבטים כולכם צדיקים, אלא גבנונים, מהו גבנונים, גנבים, כולכם הייתם שותפין במכירתו של יוסף. אבל בנימין שלא נשתתף במכירתו של יוסף, ההר חמד אלקים לשבתו ע"כ. וביאורו נראה כי אמרו חז"ל (יומא ט:): מקדש שני שהיו עוסקין בתורה ובמצות וגמילות חסדים מפני מה חרב, מפני שהיתה בו שנאת חנם, ללמדך ששקולה שנאת חנם כנגד שלש עבירות עבודה זרה גלוי עריות ושפיכות דמים ע"כ. הרי לנו כי השראת השכינה במקדש לא יתכן רק כאשר יש אחדות בבני ישראל. ושורש המחלוקת ושנאת חנם בישראל הותחל אצל השבטים עם יוסף, וישנאו אותו ולא יכלו דברו לשלום (בראשית לו-ד), וכמו שפירש הר"ק רבי יחזקאל מקומיר זי"ע דזהו הענין שאמרו (מגילה טז): ויפול על צוארי בנימין אחיו ויבך, ובנימין בכה על צואריו (בראשית מה-ד). שבכו על המקדשות שסופן ליחרב ע"ש. ולכן היו כל השבטים בעלי מומין שלא יוכל הבית המקדש להבנות על נחלתם, כיון שהיה בהם שנאת חנם. זולת יוסף ובנימין שלא היה להם חלק בזה, על כן משכן שילה נבנתה בחלקו של יוסף, ובית עולמים נבנתה בחלקו של בנימין.

עוד טעם איתא בתרגום שני למגילת אסתר (א-ג), וז"ל ענין ואמרין ליה למרדכי, והא אשכחינן דאבהתך סגדין קדם אבהתייה דהמן וכו', לא כרע אבוך יעקב קדם עשו אחיו דהוא אבוי דהמן. אמר להון אנא מן זרעיתיה דבנימין, וכד סגיד יעקב קדם עשו, בנימין לא ילוד הוה, ולא סגד קדם אינש מן יומיו, מטול כדין נטר יתיה קיים עלמיא במעי אימיה עד עידן דיסקון לארעא דישראל, ויהוי בית מקדשא בארעיה ותישרי שכינתיה בתחומיה, וכל בית ישראל יחדון תמן, ועממיא כרעין וסגדין בארעיה, ואנא לית אנא כרע וסגיד קדם המן רשיעא ובעיל דבבא הדין ע"כ. (וכן הוא במדרש (אסתר ר ז-ח) שכל השבטים נולדו בחוץ לארץ, ובנימין נולד בארץ ישראל, וכשהשתחוה יעקב לעשו, עדיין לא

נולד בנימין ע"כ. (ועיין בספר המאור הגדול להגרא"פ וישלח עה"פ ואת אחד עשר ילדיו).

ומה שזכה יהודה שחלק מהבית המקדש נבנה על נחלתו, יש לומר דזהו מכח המסירת נפש שהיתה תקוע ביהודה לבטל עצמו תמיד תחת רצון קונו. ומצינו במעשה דתמר, שיהודה הודה ברבים ואמר צדקה ממני (בראשית לח-כו), אף שהיתה בזה בושה נוראה, שהיה מלך השבטים, אשר מעובדא זו אנו למדים כי נוח לו לאדם שיפילוהו לכבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים (סוטה י:). ויהודה שקידש שם שמים בפרהסיא זכה ונקרא כולו על שמו של הקב"ה (שם). ושוב כאשר באו אל הים, אמרו חז"ל (שם לו): רבי יהודה אומר לא כך היה מעשה, אלא זה אומר אין אני יורד תחילה לים וזה אומר אין אני יורד תחילה לים, קפץ נחשון בן עמינדב וירד לים תחילה שנאמר (הושע יב-א) סבבוני בכחש אפרים ובמרמה בית ישראל, ויהודה עוד רד עם א-ל. ועליו מפרש בקבלה (תהלים סט-ב) הושיעני אלקים כי באו מים עד נפש, טבעתי ביון מצולה ואין מעמד וגו' ע"כ. ושוב בכניסת המרגלים להארץ, היה כלב בן יפונה למטה יהודה עומד כנגד כולם ואמר טובה הארץ מאד מאד, עד שאמרו כל העדה לרגום אותו באבנים. על כן בזכות מסירת נפשו של יהודה תמיד עבור כבוד ה', זכה שנבנתה המקדש בחלקו. וכדי להראות שעבור זה זכה, היתה רצועה של יהודה נכנסת עד תחת המזבח, שמורה על מסירת נפש כידוע, שבזכות מסירת נפשו של יהודה, נבנה המקדש בחלקו.

ומעתה מובן דמה שכלב בן יפונה עמד בצדקו, ורוח אחרת היתה בו, בא לו מראש שבטו יהודה שהלך עמו. וגם כאשר כל המרגלים נכרתו מהאשכול שלהם, עמד כלב בצדקו. ועל כן הפסוק ההוא מתחיל בלמ"ד ומסיים בלמ"ד, להורות שעבור זה זכה שהבית המקדש נבנה בחלקו, והיתה נכנסת עד תחת המזבח, רצועה של למ"ד אמות במזרח, ורצועה של למ"ד אמות בדרום.

הגליון הזה נתגב על ידי

מה"ר ר' יושע חיים גאלדבערגער הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו בנישואי בתו למול טוב	מה"ר ר' יואל גראס הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו בהולדת בנו למול טוב	לעיילי נשמת כ"ק הגה"ק רבי אשר אנשיל בן רבי יהונתן בנימין זצוק"ל ה"ד אבד"ק סערדאהעלי - בעל ולאשר אמר ובנו הגאון רבי משה יהודה ב"ץ זצוק"ל ה"ד רב הצעיר דקע"י סערדאהעלי - בעל ויגד משה שנעקרה כ"ו סין תש"ד לפ"ק ת.נ.צ.ב.ה.	מה"ר ר' מיכאל דוב שטרייכער הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו בנישואי בתו למול טוב	מה"ר ר' מרדכי נאה הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו בארוסי בתו למול טוב	מה"ר ר' משה יעקב קליין הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו בהולדת בנו למול טוב	מה"ר ר' יואל משה בינער הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו בחגולת בנו למול טוב
---	---	---	---	---	--	---